
Václav Janeček: Podporuji obrození právní kultury po revoluci

Václav Janeček: Podporuji obrození právní kultury po roce 1989

„Představte si, že dnes nějaký vrcholný politik, označme ho třeba proměnnou ‚Z‘, vyrazí do boje s laciným populismem a převezme tak *odpovědnost* za sjednocení štěpící se společnosti. Vím, není to snadná představa, ale zkuste to. A nyní si představte, že by tentýž politik ‚Z‘ převzal plnou *odpovědnost* za svůj případný neúspěch. Takováto představa už spadá do fiktivního světa kulatých čtverců a podobných nesmyslů.“

Těmito slovy začíná kniha Václava Janečka s názvem Kritika právní odpovědnosti. V duchu kantovské tradice v ní zkoumá institut odpovědnosti na pomezí práva a filozofie a snaží se mu navrátit jeho plnohodnotnou roli v českém právu.

Za svou publikaci jste získal Bolzanovu cenu v kategorii společenských věd. V čem je kniha jedinečná?

Možná tím, že jde vlastní cestou a tak trochu i proti proudu. Někteří dokonce tvrdí, že je čtivá. Moc bych ale získání Bolzanovy ceny nepřečenoval – považuji to spíše za šťastnou shodu okolností.

Ačkoli je pojem odpovědnosti pro současné právo klíčový, setkáváme se spíše s takzvanou deresponsibilizací. Co si lze pod tím představit?

Jde o to, že často nejsme schopni či ochotni odpovědně vysvětlit, proč by nás druzí měli nechat realizovat naše plány na jejich účet. Ať už jde o znečišťování ovzduší na účet současné či budoucí generace, nebo o škodu na cizím majetku

způsobenou dopravní nehodou. Společenská dohoda je taková, že máme trh s emisními povolenkami a trh s pojištěním, které nám na odpovědnosti ubírají. Právo tak často podporuje mechanismy, v nichž pro ni nezbyvá příliš místa.

Má v této situaci smysl usilovat o odpovědnost v právu?

Jednoznačně. Tím spíše v právu soukromém, jež často řeší konflikty mezi jednotlivci. V tomto ohledu je pro mě zarážející text nového občanského zákoníku, který se termínu odpovědnost záměrně vyhýbá, a to s ohledem na jeho údajný vnitřní rozpor. Já ale říkám, že nejde o to, co je odpovědnost a jestli je to rozporný pojem. Jde o to, proč by měl člověk podle práva za něco odpovídat. Jde o smysl odpovědnosti a o ochranu a podporu odpovědného lidského ducha.

Mohlo by právo fungovat bez odpovědnosti?

Mohli bychom třeba stanovit, že kdo způsobí jinému újmu, má povinnost ji nahradit, což je mimochodem základní konstrukce současného občanského zákoníku. Co to znamená? Možná to, že dlužím peněžitou náhradu mé sousedce, které jsem včera omylem rozbil vázu. Anebo že dlužím peníze i svým přátelům, jimž jsem slíbil odvoz, ale nakonec jsem to nestihl.

Takže by člověk nebyl odpovědný, zato by měl ale spoustu dluhů.

Přesně tak. Dluhy a povinnosti namísto odpovědnosti. Taková vize práva je podle mě dosti skličující. Pokud bychom současné právo brali doslovně, museli bychom o vlastních činech uvažovat tak, že mají sankční následky bez ohledu na to, zda se chováme odpovědně, nebo ne. Ze zkušenosti ale vím, že sousedka i přátelé mi zpravidla odpustí a mávnou nad svou újmou rukou, když třeba pochopí důvody mého jednání a že vlastně nejsem neodpovědný. Odpovědnost totiž neznamená jednat z těch správných pohnutek, ale především připravenost uvést a hájit důvody svého jednání.

Systém práva, v němž hraje odpovědnost centrální úlohu, tak paradoxně může vést k snížení počtu udělených sankcí a zároveň ke zlepšení sociální soudržnosti. Budťo spolu můžeme vést dialog a hledat vzájemné pochopení i v případě osobních konfliktů, nebo si můžeme vyměnit čísla účtů a posílat si peníze pokaždé, když si způsobíme újmu. Druhý zmiňovaný model mě docela děsí – odnaučuje nás odpouštět a staví otázky majetku před otázky člověka.

PRÁVNÍ MONOGRAFIE

Kritika právní odpovědnosti

Václav Janeček

Proč jste zvolil

téma právní odpovědnosti? Z jakého důvodu si toto téma zasluhuje pozornost?

Na začátku celého projektu mě zajímaly dva problémy. Jednak proč občanský zákoník z roku 2012 opouští pojem odpovědnosti. A zadruhé, nakolik jsme se v občanském právu byli schopni odpoutat od totalitní minulosti a předrevolučního způsobu uvažování o základních právních kategoriích. Občanský zákoník byl někdy prezentován jako dovršení tohoto právně-společenského obrození. Chtěl jsem to prověřit na příkladu odpovědnosti, neboť ta se jako červená nit táhne právem od nepaměti a v řadě ohledů právo přesahuje.

Ačkoli si současná doktrína ani teorie nevedou špatně, ukázalo se, že ve vztahu k občanskoprávní odpovědnosti máme co dohánět. Chtěl jsem nabídnout nový pohled, který nám umožní najít vlastní smysluplné pojetí tohoto institutu, a navrátit mu tak jeho plnohodnotnou roli v právu. Zároveň jsem chtěl představit koncepci, již mohou další rozvinout či kritizovat a která podpoří zapojení českých právníček a právníků do mezinárodních debat o právní odpovědnosti. Ostatně bez jakékoli vlastní koncepce odpovědnosti bychom asi těžko v budoucnu lobbovali například v Evropské unii za tu či onu úpravu právní odpovědnosti, respektive závaznosti umělé inteligence.

Existuje nějaké typicky české pojetí odpovědnosti?

Na jedné straně je pojetí, které nabízí má kniha – to je typicky české, protože vychází z naší historie (kniha sleduje příběh odpovědnosti v právu od středověku do současnosti, pozn. red.). Na druhé straně je „ne-pojetí“, předkládané novým občanským právem – to je také typické, protože odpovědnosti v právu se vyhýbá málokdo. Je na budoucí generaci právníků, jakou variantu si zvolí. Hlavně jim je kniha určena. Bylo by skvělé, kdyby se k ní – třeba i díky Bolzanově ceně – dostalo co nejvíce studentů.

Václav Janeček v současnosti dokončuje doktorát na University of Oxford, kam se přesunul po studijích práva a filozofie na Univerzitě Karlově a University of Sussex. Odborně se věnuje otázkám práva, filozofie a informačních technologií. Dříve působil jako vědecký pracovník na Oxford Internet Institute při tamní univerzitě a na pražské právnické fakultě. Na obou univerzitách též vyučoval. Absolvoval řadu výzkumných pobytů, jeho práce se pravidelně objevují v předních vědeckých časopisech a přednáší u nás i v zahraničí. Je držitelem několika prestižních badatelských ocenění.